

Data przesłania tekstu: 24 XI 2016 r.

Data przyjęcia tekstu do druku: 10 I 2017 r.

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/AKZ.2017.012>

*Archiwistyka cyfrowa i nauki pomocnicze historii w edukacji archiwalnej.
Problemy dydaktyki archiwistyki, red. Alicja Kulecka,*

Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2016, ss. 157.

Archiwistyka cyfrowa i nauki pomocnicze historii w edukacji archiwalnej. Problemy dydaktyki archiwistyki to publikacja skupiająca się na ukazaniu nowych nośników i technologii informatycznych umożliwiających tworzenie i gromadzenie informacji w formie cyfrowej. Jej zasadniczym celem stało się ukazanie nowego nurtu w nauce archiwalnej określonego jako „archiwistyka cyfrowa”. Całość publikacji została podzielona na dwa działy: *Archiwistyka cyfrowa* i *Nauki pomocnicze historii*.

Na 157 stronach autorzy tekstów reprezentujący różne ośrodki naukowe i badawcze zaprezentowali swoje wystąpienia dotyczące licznych problemów wynikających z rozwoju technologii cyfrowych jak również z zakresu dydaktyki. Do najważniejszych z nich można zaliczyć pytanie o to:

- Czy nowy nośnik wymaga rewizji dotychczasowych teorii archiwalnych, np. pojęć podstawowych, takich jak zespół, czy też powinny one pozostać niezmienione?
- Jak nowy nośnik i technologie wpływają na granice zespołu i jego strukturę?
- Czy kształcenie w tym zakresie powinno zostać wyodrębnione, czy- przeciwnie – połączone z archiwistyką klasyczną?

Zamieszczone w niniejszej publikacji teksty pozwalają na liczne refleksje związane z archiwistyką cyfrową jak również pomagają zdobywać nowe doświadczenia, dzięki którym będzie istniała możliwość budowania nowych systemów informatycznych przyczyniających się do nowoczesnego zarządzania dokumentacją i informacją.

Alicja Kulecka z Uniwersytetu Warszawskiego (UW) w tekście pt. *Kształcenie kompetencji archiwistów w kontekście potrzeb i funkcji społecznych archiwów* już we wstępie skupiła się na kwestii dostrzeżenia związków między dziedzictwem kulturowym a postę-

pującą nieustannie cyfryzacją prac biurowych i rozwijającymi się społecznymi funkcjami archiwów. Omawiane przez autorkę role i potrzeby społeczne zostały zawarte już w Powszechnej Deklaracji Archiwów, która została przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Międzynarodowej Rady Archiwów. W dalszej części tekstu autorka przywołała dwa sympozja zorganizowane przez Sekcję Edukacji Archiwalnej SAP. Pierwsze, *Archiwistyka cyfrowa w edukacji archiwalnej* miało miejsce w 2013 r., zaś rok później odbyło się sympozjum pt. *Nauki pomocnicze historii w edukacji archiwalnej*. Kulecka wyodrębniła dwie formy kształcenia archiwistów na polskich uczelniach: „Archiwistyka i zarządzanie dokumentacją jako kierunek oraz Archiwistyka i zarządzanie dokumentacją jako specjalność w ramach kierunku historia” (s. 9). Następnie autorka przeszła do omówienia katalogu kompetencji kierunku studiów archiwistyka i zarządzanie dokumentacją. Skupiła tutaj swoją uwagę przede wszystkim na Instytucie Historycznym UW. Pokrótce wspomniała także o kierunku Archiwistyka i zarządzanie dokumentacją na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu (UMK), Archiwistyka i nowoczesne zarządzanie systemami informacyjnymi Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (UMCS) oraz specjalności archiwalnej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (UAM). Wymienione zostały również nurty współczesnej polskiej archiwistyki: „teoria archiwalna, w tym teoria wartościowania dokumentacji, metodologia archiwistyki z nurtem antropologizacji tej dziedziny, prawo archiwalne, edukacja archiwalna, edukacyjne funkcje archiwów, metodyka archiwalna, zarządzanie placówkami i sieciami archiwalnymi, zastosowanie technologii cyfrowych w kancelarii i archiwach, dokument elektroniczny, dorobek archiwistyki światowej, historia archiwów polskich i światowych” (s. 11). W końcowej części tekstu Kulecka skupiła swoje rozważania nad nowo powstałym nurtem, określonym jako archiwistyka cyfrowa.

Tekstem otwierającym część zatytułowaną *Archiwistyka cyfrowa* są rozważania Anny Sobczak z Uniwersytetu Szczecińskiego pt: *Nowe trendy w edukacji i możliwość ich zastosowania w nauczaniu archiwistyki*. Już na wstępie autorka zwróciła uwagę na coraz bardziej powszechną edukację cyfrową. Sobczak przedstawiła również pojęcia takie jak: „cyfrowi tubylcy” i „cyfrowi imigranci”. W dalszej części zaprezentowany został polski model kształcenia archiwistów z 2010 r., który skupia się na:

- „nowoczesnych technologiach informatycznych i komunikacyjnych, w skład których wchodzi: administrowanie informacją w sieciach informatycznych, konstruowanie stron internetowych, tworzenie i administrowanie bazami danych,
- zarządzaniu dokumentacją w instytucji, w skład którego wchodzi: obsługa systemów informatycznych automatyzujących obieg dokumentacji; tworzenie, zarządzanie i przechowywanie dokumentacji elektronicznej, stosowanie standardów metadanych dokumentów elektronicznych,
- przechowywaniu i konserwacji materiałów archiwalnych (digitalizacja),
- działalności informacyjnej i udostępniania zasobu archiwalnego, w skład których wchodzi: metody i narzędzia zdalnego udostępniania zasobu archiwalnego;

powstawanie, zarządzanie i funkcjonowanie informacji w systemach informatycznych” (s. 22).

Autorka w zakończeniu przedstawiła za pomocą jakich narzędzi można prowadzić zdalne nauczanie w zakresie archiwistyki. Zaliczyła do nich aplikacje przeglądowe, gry, media społecznościowe oraz blogi.

Dorota Drzewiecka reprezentująca Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie (UP KEN) w tekście *O potrzebie kształcenia „archiwistów cyfrowych”* na wstępie przedstawiła akty prawne związane z dokumentem elektronicznym obowiązujące w naszym kraju. Następnie, za Nikodemem Bończa-Tomaszewskim wymieniła cztery typy archiwów cyfrowych: archiwum materiałów zdigitalizowanych, archiwum dokumentów elektronicznych, automatyczne archiwum cyfrowe i „inteligentne archiwum cyfrowe” (s. 28). W dalszej części autorka przeszła do krótkiego omówienia systemów EZD. Drzewiecka przedstawiła również programy kierunków studiów uwzględniając tylko kwestie związane z dokumentacją elektroniczną, z następujących polskich uczelni: UMCS, UMK, UP KEN i UW.

Marek Konstankiewicz z UMCS w tekście *Kompetencje w zakresie prawych aspektów ochrony własności intelektualnej i dóbr osobistych w cyfrowym warsztacie archiwisty* na wstępie zauważył, że narzędzia komputerowe stały się częścią warsztatu archiwisty. Zwrócona została uwaga również na powoływanie specyficznych archiwów, takich jak Narodowe Archiwum Cyfrowe (NAC) czy Archiwum Polskiej Akademii Nauk, które koncentrują się na przechowywaniu dokumentacji specjalistycznej. Zaangażowanie archiwów państwowych w proces stosowania narzędzi cyfrowych przyczyniło się do efektywniejszego ukazania ich pracy publicznej. W dalszej części tekstu autor wskazał na różne aspekty związane z ochroną dóbr własności intelektualnych.

Göran Samuelsson w tekście *Teaching digital archive science at Mid Sweden University* przedstawił system EDRMS. Wspomniany autor przede wszystkim skupił się na kwestiach związanych z wirtualnym nauczaniem, e-usługami, przepływem informacji, przetwarzaniem oraz archiwizacją. W końcowej części przedstawiony został także model Archimatica, w którym Samuelsson opisał poszczególne etapy pracy w tym programie.

Magdalena Biniś-Szkopek z UAM w tekście *Pierwszy polski internetowy program do nauki paleografii łacińskiej. IND – In nomine Domini... (garsć refleksji)* przedstawiła kwestie związane z nauczaniem paleografii łacińskiej na studiach archiwistycznych. Głównym celem tekstu zostało przedstawienie programu *IND - In nomine Domini. Nauka paleografii łacińskiej*, który został stworzony przez dwa wydziały UAM (Wydział Historyczny oraz Wydział Matematyki i Informatyki) i Archiwum Państwowe w Poznaniu. Współpraca tych trzech instytucji przyczyniła się do stworzenia elektronicznego zeszytu ćwiczeń do podstaw paleografii.

Alicja Kulecka w swoim drugim tekście *Cyfrowe Archiwum Dydaktyczne: ZoSIA w Instytucie Historycznym UW* zajęła się omówieniem kwestii związanych z cyklem kształcenia

na studiach archiwistycznych. Instytut Historyczny w 2012 r. otrzymał od NAC wersję edukacyjną systemu ZoSIA. Studenci I roku studiów magisterskich rozpoczęli wówczas uzupełnianie danych. Dzięki tej pracy studenci mieli możliwość uzyskania następujących efektów kształcenia:

- „pogłębienie umiejętności identyfikacji i wyodrębnienia zespołu z narracji publikacji o zasobie,
- identyfikację i wyodrębnienie jednostki archiwalnej z narracji publikacji o zasobie,
- lepsze poznanie różnych form publikacji o zasobie,
- możliwość przeprowadzenia porównań norm metodycznych i formularza systemu,
- możliwość praktycznego tworzenia opisu zespołu,
- możliwość praktycznego tworzenia opisu jednostki,
- możliwość pełnienia różnych ról w opracowaniu archiwalnym,
- lepsze poznanie struktury zasobu,
- poznanie systemu informatycznego służącego opracowaniu archiwalnemu,
- poznanie zasad działania systemu informatycznego stanowiące wstęp do pracy w innych systemach informatycznych, szczególnie ważne dla studentów historii” (s. 56).

Do analizowanego tekstu dołączone zostały: raporty z systemu ZoSIA dotyczące statystyki czynności, spisu zespołów wykonanych w trakcie ćwiczeń, karta zespołu Archiwum Stefana Korbońskiego oraz jego inwentarz.

Autorem tekstu otwierającego drugą część publikacji *Rola i znaczenie podręczników do nauk pomocniczych historii w procesie kształcenia archiwistów* jest Tomasz Matuszak z Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim. W swoich rozważaniach na wstępie wyjaśnił terminy takie jak: historia i nauki pomocnicze historii. W dalszej części Matuszak odwołał się do francuskiego benedyktyna Jeana Mabillona i Aleksandra Gieysztora, których przedstawił jako ojców nauk pomocniczych historii. Jako nauki pomocnicze historii autor wskazał: paleografię, dyplomatykę, sfragistykę, chronologię, numizmatykę, heraldykę, genealogię, geografę historyczną, naukę o archiwach oraz prasoznawstwo. Następnie Matuszak opisał każdą z wymienionych nauk. W dalszej części tekstu wymienione zostały najważniejsze publikacje książkowe z zakresu nauk pomocniczych historii: *Vademecum* Teodora Wierzbowskiego z 1908 r., *Encyklopedia nauk pomocniczych* Stanisława Ptaszyckiego z 1921 r., *Historykę* Marcellego Handelsmana, *Zarys nauk pomocniczych historii* Aleksandra Gieysztora, *Nauki pomocnicze historii wraz z archiwistyką i archiwoznawstwem* Stanisławy Pańków i Zbigniewa Perzanowskiego, *Nauki pomocnicze historii* Józefa Szymańskiego, *Encyklopedię nauk pomocniczych historii nowożytnej i najnowszej* autorstwa Krzysztofa Bobowskiego, Krzysztofa Burskiego i Bronisława Turonia oraz *Nauki pomocnicze historii XIX i XX wieku* Ireneusza Ihnatowicza.

W podsumowaniu autor doszedł do wniosku, że rozwój nauk pomocniczych historii cały czas znajduje odzwierciedlenie we współczesnym nauczaniu zarówno historyka jak i archiwisty.

Magdalena Biniąś-Szkopek w tekście *Dyplomatyka jako NPH w nauczaniu archiwalnym – wczoraj i dziś* na wstępie słusznie zauważyła, że archiwistyka niegdyś bardzo silnie była powiązana z historią. Przełomem w tym zakresie stało się stworzenie studiów archiwistycznych w Toruniu i w Lublinie. W dalszej części tekstu autorka skupiła się na zadaniach i roli jaką spełnia dyplomatyka. Przytoczone zostały słowa Ireneusza Ilnatowicza, który stwierdził, że: „dyplomatyka zajmuje się przedarchiwalnym, kancelaryjnym okresem życia dokumentacji, gdy archiwistyka okresem rozpoczynającym się od utraty praktycznej przydatności dokumentacji i od przejęcia jej w związku z tym z kancelarii do archiwum. Obiektem zainteresowania dyplomatyki jest pojedynczy tekst, gdy w archiwistyce – zespół” (s. 121). W końcowej części swego artykułu Biniąś-Szkopek porównała program studiów roku akad. 2001/2002 z obowiązującym programem obecnie w Instytucie Historii UAM.

Marcin Hlebionek reprezentujący UMK w Toruniu w tekście *Nauki pomocnicze historii w programie studiów archiwistyka i zarządzanie dokumentacją na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu* początkowo nawiązał do sytuacji, kiedy funkcjonowała jeszcze specjalność archiwalna. Autor wspomina, że najważniejszym programem na UMK był ten przygotowany w 1981 roku. Następnie opisał kolejne programy dochodząc do roku 2006, kiedy na UMK powstał już odrębny kierunek studiów. Hlebionek zajął się dokładną analizą planów studiów począwszy od roku akad. 2010/2011 a kończąc na roku 2012/2013. W podsumowaniu autor słusznie zauważył, że „dziś archiwistyka zwraca się bardziej w stronę dokumentacji współczesnej, a także ku wyzwaniom, które nieś będzie ze sobą przyszłość” (s. 133). Wyszunął również stwierdzenie, że może wskazanym byłoby stworzenie nowego przedmiotu o nazwie „nauki pomocnicze archiwistyki”, do których zaliczył: dyplomatykę, chronologię, sfragistykę, metrologię a także genealogię.

Magdalena Heruday-Kiełczewska reprezentująca UAM w tekście *Wykorzystanie geografii historycznej i historii kartografii w nauczaniu archiwalnym* skupiła się na materiałach kartograficznych przechowywanych w archiwach państwowych, do których zaliczyła: „mapy, atlasy dawne, jak i współczesną dokumentację przejmowaną z archiwów zakładowych instytucji, które taką dokumentację wytwarzają” (s. 135). Następnie autorka zauważyła, że dokumentacja kartograficzna od lat siedemdziesiątych ubiegłego stulecia cieszy się ogromnym zainteresowaniem. W dalszej części tekstu Heruday-Kiełczewska omówiła podręczniki, które zawierają zagadnienia związane z dokumentacją geodezyjno-kartograficzną. Zaliczyła do nich: *Archiwistykę* Haliny Robótki, Bohdana Ryszewskiego i Andrzeja Tomczaka oraz *Metodykę pracy archiwalnej* wydaną pod redakcją Stanisława Nawrockiego i Stanisława Sierpowskiego. Autorka w końcowej fazie tekstu doszła do wniosku, że nauczanie kartografii na studiach archiwistycznych jest nie lada problemem.

Alicja Kulecka w ostatnim tekście niniejszej publikacji *Teoria wartościowania dokumentacji a nauki pomocnicze historii XIX i XX wieku* już na wstępie zauważyła, że nauki pomocnicze odgrywają ważną rolę dla historyka, m.in. budują jego warsztat badawczy. Następnie autorka uznała wartościowanie dokumentacji za najtrudniejsze zagadnienie wywodzące się z teorii archiwalnej. Przywołała publikację z 2012 r. *Dokumentacja masowa. Z problematyki kształtowania zasobu archiwalnego* pod redakcją Ireny Mamczak-Gadkowskiej i Krzysztofa Strykowskiego, która ukazała złożoność problemu związanego z oceną dokumentacji. W dalszej części artykułu Kulecka wskazała, że istotnym zagadnieniem nauk pomocniczych historii XIX i XX w. jest masowość źródeł i ich strategię. Autorka określiła, że nauki pomocnicze stanowią: „pomost łączący historię z innymi dyscyplinami wiedzy, zarówno humanistycznymi, jak i przyrodniczymi” (s. 144). Do najistotniejszych problemów związanych z naukami pomocniczymi XIX i XX w. zaliczyła: „ewolucję pisma i języka, dokument i akt, prasę, literaturę pamiętnikarską, fotografię, dźwięk, film, szerszej ikonografię, kartografię, epistolografię, epigrafikę, numizmatykę i jej nauki pokrewne oraz sfragistykę” (s. 145). W podsumowaniu Kulecka doszła do wniosku, że nauki pomocnicze historii z pewnością odgrywają zasadniczą rolę w wartościowaniu źródeł historycznych.

Podsumowując, publikacja powstała pod redakcją Alicji Kuleckiej *Archiwistyka cyfrowa i nauki pomocnicze historii w edukacji archiwalnej. Problemy dydaktyki archiwistyki z całą pewnością* ukazuje początki funkcjonowania nowej problematyki związanej z „archiwistyką cyfrową”. Postawione na wstępie omówienia pytania wymagają szerszych badań naukowych oraz licznych przemyśleń i rozważań. Publikacja pozwala dostrzec problemy, jakie niesie ze sobą rozwój technologii informatycznych co dalej z pewnością przełoży się na bardziej dynamiczny rozwój „archiwistyki cyfrowej”. Drugą poruszoną w publikacji kwestią stały się problemy dydaktyki, które niewątpliwie powiązane są ściśle z rozwojem nowoczesnych technologii nie tylko szeroko rozumianych w archiwach, ale w ogóle w administracji i gospodarce. Książkę z całą pewnością można polecić badaczom interesującym się zarówno tradycyjną jak i cyfrową archiwistyką.

Kamila Biernat
(Archiwum Akt Nowych w Warszawie)
kamilabiernat@gmail.com